

УДК 378.04:37

Холковська І. Л., м. Вінниця, Україна / *Kholkovska I.L., Vinnytsia, Ukraine***ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

Анотація. У статті розкриваються інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів. Технології формування загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів представлені у світлі компетентнісного та системного підходів до організації професійної підготовки. Запропоновано визначення професійної компетентності майбутніх учителів, розглянута її структура. Висвітлено особливості використання контекстного навчання студентів: методи і форми роботи на заняттях, що дозволяють моделювати ситуації реальної професійної діяльності, які відображають предметно-технологічний і соціокультурний зміст праці майбутніх учителів. Акцентовано увагу на розкритті змісту форм і методів активного навчання, що відіграють важливу роль у забезпеченні нової якості навчання, підготовці і підвищенні кваліфікації учителів. Проаналізовано умови проектування та реалізації ігрової навчальної діяльності. Зазначено, що основною передумовою досягнення цілей навчання і виховання, загального і професійного розвитку майбутнього фахівця є активність особистості в навчанні, яка забезпечується особистісно-діяльнісним підходом, орієнтованим на особистість як мету, суб'єкта, результат і головний критерій професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вчителі, загальнопедагогічна компетентність, технології професійної підготовки, контекстне навчання, форми і методи активного навчання, ігрова навчальна діяльність.

Abstract. The article reveals innovative approaches to the training of future teachers. Technologies of forming the general pedagogical competence of future teachers are presented in the light of the competence and system approaches to the organization of professional training. The definition of professional competence of future teachers is proposed, its structure is considered. The peculiarities of the use of contextual education of students are highlighted: methods and forms of work in classes that allow to simulate situations of real professional activity that reflect the subject-technological and socio-cultural content of the work of future teachers. The emphasis is on the disclosure of the content of the forms and methods of active learning, which play an important role in ensuring a new quality of teaching, training and qualification of teachers. The conditions of designing and realization of gaming educational activity are analyzed. It is noted that the main prerequisite for the achievement of the goals of education and training, the general and professional development of the future specialist is the activity of the individual in education, which is ensured by personal and activity-oriented approaches, focused on the person as a goal, subject, result and main criterion of professional training.

Key words: professional training, future teachers, general pedagogical competence, technology of vocational training, contextual education, forms and methods of active learning, game educational activity.

Підготовка майбутніх учителів – сфера педагогічної діяльності, ефективність якої багато в чому залежить від чіткого розуміння педагогом предмета своєї діяльності і професійно важливих якостей, які визначають компетентність фахівця відкритого виховного простору. В умовах структурно-змістової реформи вищої освіти значно зростає роль підсистеми, що забезпечує розробку і впровадження нових технологій навчання. У цьому контексті зростає роль пріоритетних напрямів розвитку технологій навчання у вищій школі, що мають на меті: актуалізацію змісту і методів навчання за рахунок активного використання в навчальному процесі результатів і технологій наукового пошуку, підвищення на цій основі ефективності самостійної творчої роботи студентів; впровадження в навчальний процес високих інтелектуальних технологій, що передбачають формування знань з метою отримання нового інтелектуального продукту; створення психологічного комфортного середовища навчання, що забезпечує академічні свободи викладачеві і студентові у виборі форм і методів навчання, створення умов і стимулювання ритмічної інтенсивної навчальної роботи студентів [8, с. 41].

Професійна підготовка майбутніх учителів у сучасному вищому педагогічному навчальному закладі має інноваційний характер, а зміст нововведень – комплексний процес створення, поширення і використання способів її модернізації, тобто технології діяльності. Сучасна теорія і практика нововведень в освіті свідчать, що інновації не обмежуються сферою людської діяльності, вони мають загальний характер [3, с. 104]. Підготовка майбутніх учителів актуалізує впровадження науково обґрунтованих і експериментально перевірених інноваційних методів і технологій формування загальнопедагогічної компетентності. Саме вона – той норматив, який інтегрує суб'єкт-суб'єктний і суб'єкт-об'єктний підходи в професійній освіті.

Мета статті: проаналізувати технології формування загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів у контексті компетентнісного, системного, особистісно-діяльнісного підходів.

У зв'язку з модернізацією освіти особливого значення набуває формування загальнопедагогічної компетентності фахівця як керований процес становлення його професіоналізму. Система професійної освіти передбачає розвиток людини як суб'єкта культури, суб'єкта діяльності і враховує програми самоосвіти і самовиховання, тобто складання і реалізацію власних завдань формування професіоналізму.

Результатом загальнопедагогічної підготовки є загальнопедагогічна компетентність. У науковій літературі немає однозначного підходу до визначення поняття «загальнопедагогічна компетентність». Найбільш близьке поняття «професіоналізм» характеризує індивідуальну міру відповідності вимогам професії. Загальнопедагогічна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта до педагогічної діяльності, до виконання професійних обов'язків.

Для нашого дослідження важливим є підхід О. Сергійчук, яка вважає, що професійна (загальнопедагогічна) компетентність є стрижневим показником рівня кваліфікації педагога. Науковець дає таке визначення професійній (загальнопедагогічній) компетентності майбутніх учителів: це психолого-педагогічна освіта, що складається на основі інтеграції педагогічного досвіду, теоретичних знань, практичних умінь і особистісних якостей, що передбачає здатність виконувати педагогічні функції, спрямовані на розгортання внутрішніх можливостей дитини до самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку відповідно до прийнятих у соціумі в конкретно-історичний момент норм, стандартів, вимог. Також вона визначає структуру професійної компетентності педагога, в яку входять такі компоненти: цілісне сприйняття світу, ціннісно-орієнтаційна спрямованість, загальна культура, професійні знання, педагогічні вміння, особистісні якості [9, с. 199].

В. Галузяк зазначає, що загальнопедагогічна компетентність формується у процесі вивчення майбутніми вчителями дисциплін педагогічного циклу і стосується універсальних навчально-виховних умінь, які не залежать від предметної спеціалізації. У структурі загальнопедагогічної компетентності дослідник розрізняє три основні сфери: навчальну, виховну і сферу професійного самовдосконалення [2, с. 44].

Мета гуманістично орієнтованого процесу формування загальнопедагогічної компетентності – такий розвиток особистості, який орієнтує її на активну, перетворювальну і творчу професійну діяльність, що узгоджується з національними і загальнолюдськими цінностями.

Нормами формування загальнопедагогічної компетентності студентів в умовах ЗВО є: освітня професійна програма, освітньо-кваліфікаційна характеристика, професіограма фахівця. Якість вищої освіти як результат може бути представлена через показники професійної компетентності, що розуміються як відповідність випускника ЗВО динамічним вимогам соціально-економічної і культурно-професійної сфер суспільства.

Базовим для побудови моделі формування загальнопедагогічної компетентності і проектування освітніх програм у ЗВО слугує системний підхід, оскільки він орієнтований на комплексну підготовку майбутнього фахівця. На думку В. Осадчого, вдосконалення технологій формування професійної компетентності займає одне з перших місць серед численних нових напрямів розвитку вищої школи. При цьому ототожнюється зміст освіти і зміст навчання. Під змістом освіти мають на увазі часто те, що підлягає засвоєнню; кожному виду змісту відповідає певний спосіб його засвоєння. За умов диференціації понять «зміст навчання» і «зміст освіти» змістом навчання є продукти пізнавального досвіду, представлені в знаковій формі навчальної інформації. Змістом освіти виступає той рівень розвитку особистості, фахової і загальнопедагогічної компетентності людини, яка формується в процесі виконання навчально-пізнавальної діяльності і може бути зафіксована як її результат на даний момент часу [6].

Від концепцій жорсткого, авторитарного управління, де студент виступає об'єктом навчальних дій, намітився перехід до системи організації, підтримки і стимулювання пізнавальної самодіяльності суб'єкта навчання, створення умов для творчості, педагогіки співпраці. На це

спрямована теорія активного навчання, в якій «школа пам'яті» поступається місцем «школі мислення», дослідницькому підходу до засвоєння теорії, професійної практики. Це передбачає підвищення рівня особистісної активності не лише студентів, але і викладачів, розгляд навчання як процесу міжособистісної взаємодії і спілкування для досягнення спільної мети – формування теоретичного і практичного мислення, розвитку особистості майбутнього фахівця.

Зближення ЗВО зі сферою реалізації набутих знань і вмінь відображається в появі нових організаційних форм і методів навчання: використовується реальний матеріал для створення проблемних ситуацій, здійснюється курсове проектування, розігрування ролей, ділові ігри та ін.; поширення набула науково-дослідна робота студентів з подальшим впровадженням її результатів у виробництво та ін.

Значуще місце в професійній підготовці майбутніх учителів належить інноваційним технологіям і, передусім, комп'ютеризації навчального процесу. Комп'ютеризація навчання не означає простого додавання нового засобу до навчального процесу, що вже склався, а є одним з методів активного навчання.

Використання інформаційних моделей тих або інших предметних ситуацій розкриває недоступні раніше властивості цих ситуацій, розширює зону пошуку варіантів рішень і його рівень, що має особливу актуальність для фахівця, працюючого у відкритому виховному просторі.

Концептуальні основи контекстного навчання є базисом діяльнісного підходу до засвоєння людиною соціального досвіду, спадкоємності загальної і професійної культури, а його технологічний апарат пов'язаний з різноманітним досвідом так званого активного навчання, форми і методи якого представлені в практиці організації навчального процесу на всіх рівнях безперервної освіти.

У контекстному навчанні за допомогою всіх форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст засвоюваної професійної діяльності. Включається весь потенціал активності студента – від рівня індивідуального сприйняття до рівня професійної активності з ухвалення доцільних рішень. Засвоєння знань студентами здійснюється в контексті вирішення ними майбутніх професійних ситуацій, представлених у дидактично обробленій модельній формі, що забезпечує умови формування не лише пізнавальної, але і професійної мотивації, поступову трансформацію навчальної діяльності студента в професійну діяльність фахівця.

Контекст – це система внутрішніх, психічних (цілі, цінності, рішення, досвід, знання студента) і зовнішніх (предметно-ситуаційних, соціокультурних, подієво-прогностичних, психолого-педагогічних) умов підготовки майбутнього педагога, взаємодія яких у процесі виконання ним навчальної діяльності визначає зміст його психічного відображення, який і покликаний скласти професійно важливі якості особистості фахівця. Педагогічні технології контекстного навчання майбутніх учителів в системі їхньої підготовки повинні проектуватися і використовуватися так, щоб в найбільшій мірі забезпечити взаємодію вказаних внутрішніх і зовнішніх умов, особистісне включення кожного студента в структуровані контексти засвоюваної професійної діяльності [7, с. 21].

У технології загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів застосовуються як традиційні, так й інноваційні методи, особливого значення набувають активні методи навчання. Т. Новаченко визначає активні методи навчання як такі, що стимулюють пізнавальну діяльність тих, хто навчається, будуються в основному на діалозі, що передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї або іншої проблеми, характеризуються високим рівнем активності студентів [5, с. 228].

Форми і методи активного навчання відіграють важливу роль у забезпеченні нової якості навчання, підготовці і підвищенні кваліфікації учителів. Говорячи про активне навчання, передусім мають на увазі нові форми, методи і засоби навчання, що дістали назву активних: проблемні лекції, семінари-дискусії, аналіз конкретних ситуацій, використання ІКТ-технологій, ділові ігри. В активне навчання включають також різноманітні форми науково-дослідної роботи студентів (НДРС), курсове і дипломне проектування, виробничу практику.

Існують поняття активного і проблемного навчання, активних методів навчання. До активних методів навчання належать передусім ділові ігри, метод аналізу конкретних ситуацій, розігрування ролей, семінар-дискусія, тренінг, а також форми і методи залучення студентів до практичної роботи фахівця. Особливо інтенсивно розробляються ділові ігри і професійно орієнтовані ситуації.

На думку Т. Новаченко, методи активної взаємодії в навчанні майбутніх педагогів повинні включати: 1) дискусійні методи і 2) методи соціально-психологічного тренінгу [5, с. 231]. До дискусійних методів належать: власне дискусія (полеміка, диспут), «мозкова атака». До методів

соціально-психологічного тренінгу належать ігрові методи, що призначені для вироблення і ухвалення педагогічних рішень (операційна, ділова гра).

В умовах рольової гри індивід стикається з ситуацією, яка характерна для реальної діяльності і ставить його перед необхідністю змінювати свої установки, – створюються умови для формування нових, більш ефективних професійних умінь.

Сенситивний метод належить до категорії методів тренування професійної інтуїції. Основною метою сенситивного тренінгу є розвиток і вдосконалення здатності індивідів розуміти один одного. В ході такого тренінгу учасники дізнаються, як сприймаються іншими членами групи їхні стратегії професійної поведінки, дістають можливість порівнювати ці перцепції з самосприйняттям.

Зупинимося детальніше на описі ділових ігор, які виступають важливим засобом активізації навчального процесу й формування особистості майбутнього фахівця. З позицій концепції знаково-контекстного навчання сутність ділової гри визначається тим, що вона є формою відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання характерної для неї системи стосунків. Проведення ділової гри є розгортанням особливої ігрової діяльності учасників на імітаційній моделі, що відтворює умови і динаміку вирішення професійних завдань. Ділова гра дозволяє створити в навчанні предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності і тим самим змоделювати більш адекватні в порівнянні з традиційним навчанням умови формування особистості вчителя.

Використання ділових, рольових та інших ігор як одного з елементів особистісно розвивальних педагогічних технологій має такі особливості: конструювання і проведення гри; творчий процес взаємодії організатора і учасників гри; проблемність, тематична і цільова спрямованість гри; пріоритет діалогу, який має як заданий, так і одночасно «вільний» характер обговорення проблеми; можливість моделювання змісту професійної діяльності; створення умов для розвитку професійно значущих якостей особистості; виконання учасниками ігор рольових функцій: «лідера», «ідеолога», «організатора», «консультанта» та ін.; застосування ігрових ідей у реальній дійсності [1].

Головним у розумінні доцільності використання ігрових технологій є уявлення про активність особистості в навчанні, яка є однією з основних передумов досягнення цілей загального і професійного розвитку особистості майбутнього фахівця. Навчання майбутніх педагогів повинно будуватися на суб'єкт-суб'єктній формі взаємодії, ґрунтуватися на рівності партнерів спілкування, співпраці. Такий підхід забезпечує: рівність психологічної позиції викладача і студента, за умов якої здійснюється взаємний вплив один на одного, формується здатність розуміти позицію іншого; відсутність оцінного ставлення, прийняття того, хто вчиться, таким, яким він є, повага і довіра до нього; формування у викладача і студента близьких установок відносно пропонованих ситуацій; особливе емоційне забарвлення спілкування, щирість і природність прояву емоцій, взаємне проникнення у світ почуттів і переживань один одного; здатність учасників спілкування бачити, розуміти і активно використовувати широкий спектр комунікативних засобів, включаючи невербальні [1, с.165-166].

Теоретичний аналіз передового педагогічного досвіду свідчить, що найбільш продуктивним напрямом підвищення ефективності навчання у ЗВО є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких студент може зайняти активну особистісну позицію і в якнайповнішій мірі розкритися як суб'єкт навчальної діяльності. Дидактичний принцип активності особистості в навчанні і професійному самовизначенні обумовлює систему вимог до навчальної діяльності студента і педагогічної діяльності викладача, до їх взаємодії.

Підготовка майбутніх педагогів повинна мати відмітні ознаки, відображати предмет діяльності, засоби впливу на особистість, а також умови використання цих засобів. Модернізація освіти надає особливе значення формуванню професійної компетентності як керованому процесу становлення професіоналізму. Професійна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта до виконання професійних ролей, що є результатом професійної освіти.

Концепція контекстного навчання є одним з підходів, який можна покласти в основу методичного забезпечення загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів. Контекстний підхід як базовий у навчанні фахівця нового типу забезпечує професійну підготовку в умовах відкритого

виховного простору, надає теоретичне обґрунтування, що сприяє розвитку суб'єктності і реалізується через активні методи навчання. Активні методи навчання є інноваційними у сфері навчання фахівців нового типу [4, с.35].

Активні методи навчання як технології формування професійної компетентності фахівця орієнтовані на процес саморозвитку творчого потенціалу особистості, що можливо на основі особистісно-діяльнісного підходу, орієнтованого на особистість як мету, суб'єкта, результат і головний критерій.

Для інноваційної діяльності важлива не лише зміна змісту діяльності, але і способів її модернізації, тобто технології навчання. Ставлення до технології в педагогічній практиці досить неоднозначне, це пов'язано з тим, що технологія передбачає чітку керованість навчальним процесом. Для відкритих освітніх систем застосовують поняття «гнучке управління», що враховує людський чинник, тому з метою загальнопедагогічної підготовки доцільніше проектувати комплекс методів навчання гуманістично орієнтованого фахівця.

Технологія навчання – комплекс методів, що характеризуються ефективністю, алгоритмізацією; навчання передбачає усвідомлену мету, без чого не може бути цілеспрямованої діяльності суб'єкта. Під впливом цієї діяльності виникає і здійснюється процес засвоєння студентом змісту, що вивчається, досягається визначена мета, результат навчання. Це і є зведення цілей до змісту, залежно від видів якого і способів його засвоєння студентами визначається комплекс методів формування загальнопедагогічної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Галузяк В. М. Підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованого підходу / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 42. Частина 2. – Вінниця, 2014. – С. 162-169.
2. Галузяк В. М. Сутність і структура педагогічної компетентності вчителя / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 48. – Вінниця, 2016. – С. 37-46.
3. Гуревич Р. С. Сучасні інтерактивні технології навчання студентів / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 4. – С. 99-104.
4. Кошечко Н. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі / Н. Кошечко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 35-38.
5. Новаченко Т. В. Використання активних та інтерактивних форм і методів навчання у вищій школі / Т. В. Новаченко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2011. – Вип. 6. – С. 227-234.
6. Осадчий В.В. Проблеми організації професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії // Науковий вісник Донбасу. – № 1(9). – 2010. – С. 114-118.
7. Петриченко Л. О. Контекстний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах реформування системи освіти / Л. О. Петриченко // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 28. – С. 15-25.
8. Подковко Х. В. Інноваційні технології навчання в контексті компетентнісного підходу в освіті / Х. В. Подковко // Медична освіта. – 2016. – № 1. – С. 41-43.
9. Сергійчук О. Професійна компетентність майбутнього учителя у системі підготовки до педагогічної діяльності / О. Сергійчук // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4(2). – С. 198-206.